

Висновки

Підсумовуючи все вище сказане, акцентуємо свою увагу на тому, що для ефективного управління обіговим капіталом підприємству потрібно оптимізувати загальний обсяг та структуру виробничих запасів, мінімізувати витрати щодо їх обслуговування та зберігання, підвищити платоспроможність підприємства за рахунок залишків оборотних коштів у грошовій формі та нейтралізувати ризики їх використання.

Таким чином викладені рекомендації щодо проведення оцінки ризику в управлінні окремими елементами оборотного капіталу з використанням економіко-математичних методів можуть забезпечити активний вплив на параметри елементів оборотних коштів підприємства з метою усунення небажаних відхилень від заданих оптимальних режимів роботи, підтримку внутрішньої упорядкованості.

Література

1. Артищук І.В. Управління ризикозахищеністю підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 215.

2. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 768 с.

3. Горюхов Д.А. Управление рухом оборотного капіталу підприємств через бюджетування // Матеріали четвертої Міжнар. конф. «Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління». – Харків: Українська асоціація «Жінки в науці та освіті», Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – С. 68.

4. Гранатуров В.М. Ризики підприємницької діяльності. Проблеми аналізу / В.М. Гранатуров, О.Б. Шевчук. – К.: Вид-во «Зв'язок», 2000.

5. Іванюта С.М. Антикризове управління: навч. посіб. / С.М. Іванюта. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 288 с.

6. Мануйлович Ю.М. Проблеми управління оборотними засобами підприємства в сучасних умовах функціонування // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009 – №1. – С. 132–135.

7. Матукова Г.І. Управління оборотним капіталом підприємства в умовах кризи // Научно-практичний журнал «Економіка Криму». – 2010. – №1(30) – С. 204–208.

8. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. – К.: Вид-во «Знання», 2007. – 335 с.

9. <http://ru.wikipedia.org>

Н.С. КЛИМЕНКО,

аспірант, НДІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Технологія націоналізації підприємств

Виявлено цілі націоналізації та розглянуто технологію націоналізації як підсистему організації, що залучає такі складові: фізичні об'єкти; технологічні процеси – сукупність технологічних операцій; ноу-хау – знання, інформацію, які необхідні для здійснення технологічних процесів.

Ключові слова: націоналізація, технологія націоналізації.

Определены цели национализации и рассмотрена технология национализации как подсистема организации, включающая такие составляющие: физические объекты; технологические процессы – совокупность технологических операций; ноу-хау – знание, информацию, которые необходимы для осуществления технологических процессов.

Ключевые слова: национализация, технология национализации.

The aims of nationalization are certain and technology of nationalization as subsystem of organization, including such constituents is considered: physical objects; technological processes are an aggregate of technological operations; now-how is knowledge, information, which are needed for realization of technological processes.

Keywords: nationalization, technology of nationalization.

Постановка проблеми. Націоналізація передбачає можливість як перепродажу об'єкта після його повернення в державну власність (тобто реприватизацію), так і його по-

дальше використання в рамках державної власності. Підґрунтям проведення націоналізації підприємств в Україні є неповнота специфікації прав власності, а чинники, що обумовлюють її необхідність, ми пропонуємо досліджувати в контексті наслідків приватизації. Технологія проведення націоналізації потребує додаткового дослідження.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. І. Шуртов визначає, що націоналізація передбачає можливість як перепродажу об'єкта після його повернення в державну власність (тобто реприватизацію), так і його подальше використання в рамках державної власності [1]. На думку О. Пасхавера, перегляд результатів приватизації викликає короткострокові ризики (певний шок від самого оголошення про початок реприватизації), середньострокові (невизначеність подальшої долі певного підприємства, галузі та національної економіки у цілому на час, коли буде здійснюватись процедура реприватизації) та довгострокові ризики (втрата довіри до держави з боку інвесторів, передусім іноземних) [2]. Важливо підкреслити, що націоналізацію слід розглядати не як спосіб тотального одержавлення, переділу власності та її експропріації, а як засіб природних і результативних, з погляду інтересів національної економіки, змін у структурі власності. Д. Уайт у роботі «Націоналізація іноземної власності» наголошує, що право на проведення націоналізації є ознакою суверенності держави, яка має верховну владу відносно всіх осіб та речей, що знаходяться у її юрисдикції [3].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Метою статті є визначення змісту технології націоналізації.

Виклад основного матеріалу. Технологія (від грец. *τεχνολογία*, що походить від грец. *τεχνολογία*; грец. *φειν* – майстерність, техніка; грец. *λογος* – (тут) передавати) є підсистемою організації, залучає такі складові: фізичні об'єкти – засоби, інструменти, обладнання; технологічні процеси – сукупність технологічних операцій; *know-how* – знання, інформацію, які необхідні для здійснення технологічних процесів. Вона визначає, яким шляхом здійснюються внутрішні організаційні процеси та як організація отримує результати своєї діяльності: на основі визначеної мети; із ресурсів, що є в організації; з урахуванням факторів зовнішнього середовища.

Технологія націоналізації залежить також від того, проводиться вона на добровільній основі чи здійснюється через примусове відчуження майна на користь держави.

Для визначення технологій націоналізації підприємств слід передовсім виявити цілі націоналізації. За висновками науковців, метою націоналізації є, по-перше, перегрупування державного капіталу, підвищення ступеню участі держави в капіталі певних суб'єктів господарювання, що дасть змогу державі впливати на прийняття рішень, а по-друге, зосередження державної власності в певних галузях економіки, включаючи інфраструктуру, що створює інституційні умови та визначає розвиток економіки в цілому [4, с. 55]. Серед цілей націоналізації слід виокремлювати: підтримку необхідного рівня функціонування стратегічних галузей економіки підприємств; виведення з-під контролю іноземного капіталу галузей та виробництв, що мають ключове значення для національної безпеки держави; реалізація екологічної безпеки; захист споживачів від зловживань природних монополій; встановлення в екстремальних ситуаціях контролю над використанням фінансових ресурсів банків та установ фінансово-кредитної сфери та реалізація головних соціально-економічних цілей соціально-економічного розвитку країни.

Розгляд технології націоналізації з урахуванням ресурсів, що є в державі, потребує врахування того, що в сучасних організаційних підходах технологія розглядається як компонент відкритої системи, що має «входи» та «виходи», і є сукупністю способів перетворення «входів» у «виходи».

Джерелами коштів для придбання майна, що націоналізується, може бути державний бюджет та позабюджетного Державного фонду приватизації, позабюджетних фондів приватизації адміністративно-територіальних одиниць в обсягах, що перевищують заплановану суму надходжень від приватизації на поточний рік. При визначенні ресурсів, що можуть бути спрямовані на націоналізацію об'єктів, слід враховувати,

що, по-перше, загальна вартість об'єкта не може бути меншою ціни його продажу під час приватизації, з урахуванням інфляції, коефіцієнт якої офіційно визначений, та зменшеної на суму зносу основних засобів, суму вибулого майна (активів) та суму перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, яка утворилася за цей же період, а по-друге, в процесі проведення приватизації в Україні використовувалися різні методи штучного заниження вартості майна підприємств. Розглянемо найбільш поширені з них:

– фіктивне банкрутство (завідомо неправдива офіційна заява громадянина-засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина-підприємця про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі). Фіктивним може бути визнано банкрутство в разі, коли підприємство-боржник не задовольнило вимог кредиторів та зобов'язань перед бюджетом у повному обсязі, за наявності у нього на це можливості, на момент його звернення до господарського суду із заявою про визнання своєї неплатоспроможності [5].

Динаміка кількості випадків порушення справ про банкрутство державних підприємств і господарських товариств із державною часткою представлена в табл. 1 та засвідчує, що починаючи з 2001 року відзначено помітне збільшення розмірів державних об'єктів, що потрапляють під процедуру банкрутства.

Отже, в розрахунку на один об'єкт вартість державної частки в державних підприємствах і господарських товариствах, що перебувають у стані банкрутства, зросла порівняно з 2000 роком у 7,6 раза.

Однією з причин зростання зазначених явищ є невизначеність повноважень та неузгодження дій державних органів, на які покладена функція контролю та здійснення оперативного управління майном, а також контролю над поширенням фактів зловживань з боку посадових осіб зазначених органів. Перші спроби держави вирішити конфлікти з примусовим відчуженням державного майна через акції з фіктивним банкрутством адміністративним шляхом або через судові позови виявилися безрезультатними. Держава змушена була звернутися до механізмів законодавчого регулювання проблеми, спочатку була припинена чинність Закону «Про банкрутство» щодо банкрутства вуглевидобувних, вуглепереробних і шахтобудівних підприємств вугільної промисловості [7]. У 2001 році прийнято загальний закон, в якому встановлювався мораторій на примусове відчуження

Таблиця 1. Динаміка кількості випадків порушення справ про банкрутство державних підприємств і господарських товариств із державною часткою [6, с. 12]

	1996–1997	1998	1999	2000	2001	2002–2003
Загальна кількість, в тому числі:	17	20	30	35	113	118
ліквідація	9	6	13	15	38	23
судове рішення	8	14	15	14	50	71
санація			2	6	24	24
мирова угода					1	

майна всіх державних підприємств і господарських товариств, у статутному фонді яких державна частка становить не менше 25% [8].

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства економічними ознаками дій з доведення до банкрутства може вважатися такий фінансово-економічний стан боржника, коли виконання умов договорів призвело до погіршення показників оцінки його фінансового стану, зокрема:

- підписання завідомо не вигідних для підприємства (в тому числі фіктивних) договорів;
- необґрунтованої виплати грошових коштів, необґрунтованої передачі третім особам майна;
- прийняття нераціональних управлінських рішень, які негативно впливають на виробничу, торговельну, іншу статутну діяльність підприємства, що призводить до фінансових збитків та втрат;
- заплутування звітності, знищення документів або інформації, внаслідок чого неможлива ефективна робота підприємства тощо.

Навмисне погіршення фінансово-господарського стану підприємства можна визначити за такими основними ознаками:

- зменшення розміру, приховування та заниження оцінки майна, яке знаходиться в розпорядженні підприємства;
- штучне збільшення розміру кредиторської та дебіторської заборгованості;
- продаж задіяних у виробничо-господарській діяльності основних засобів (особлива увага приділяється договорам відчуження майна або оренди майна, зокрема перевіряється відповідність ціни реалізації ринковій та наявність дозволу на вказані операції органу, уповноваженого управляти майном);
- продаж товарів (робіт, послуг), які виготовляє підприємство, за ціною, нижчою за собівартість, без належних економічних підстав (наприклад, регульована ціна реалізації, яка корегується за рахунок коштів державної підтримки; продаж за передплатою; тимчасове зниження ціни в рекламних цілях; продаж морально застарілої продукції; продаж продукції, що не користується попитом; продаж товарних залишків готової продукції для перепрофілювання або запуску нового виробництва; продаж товарних залишків (сезонної продукції) у зв'язку із закінченням сезону тощо);
- у разі збиткової діяльності підприємства спрямування отримуваних грошових засобів та інвестицій на закупівлю товарів, робіт, послуг, безпосередньо не задіяних у виробничо-господарській діяльності;
- необґрунтоване зменшення або збільшення штату підприємства [5].

Кількість проведених перевірок на наявність ознак приховуваного, фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства підприємств державного сектору економіки за

1996–2003 роки – 12, з них за ініціативою: територіальних органів з питань банкрутства – 3, господарського суду – 3, прокуратури – 2, СБУ – 3, МВС – 1. За результатами перевірок виявлено ознаки дій з фіктивного банкрутства на 1 підприємстві, та ознаки дій з доведення до банкрутства – на 5 підприємствах [9];

– ведення додаткових конкурсних умов продажу підприємства, що впливало на скорочення кількості конкурсантив, а внаслідок цього і зменшувало вартість майна підприємств. Прикладами таких дій є ситуації, що йшлися у:

- ВАТ «Криворіжсталь» (2004) – у конкурсі виявили бажання взяти участь консорціум двох світових металургійних трейдерів LNM Holdings – U.S. Steel, найбільші російські металургійні холдинги «Северсталь» та «Євразхолдинг», українські – консорціум «Інвестиційно-металургійний союз», створений підконтрольними SCM та «Інтерпайпу» компаніями, та «Індустріальна група», створена компаніями, підконтрольними ІСД. Аби усунути іноземних претендентів, ФДМУ встановив специфічну умову допуску покупців до конкурсу: наявність в Україні прибуткового виробництва коксу обсягом не менше 1 млн. т на рік протягом останніх трьох років. Цій умові відповідали лише українські учасники. Переможцем конкурсу став «Інвестиційно-металургійний союз». Ціна комбінату, запропонована консорціумом, становила трохи більше \$800 млн. (російські інвестори були готові запропонувати \$1,2 млрд.);

- ДАК «Укррудпром» (2004) – приватизація здійснювалася на основі спеціального Закону «Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної компанії «Укррудпром», прийнятого Верховною Радою в 2003 році. Закон передбачав критерій, що обмежував вільний доступ інвесторів до приватизації. Відповідно до закону було надано перевагу для інвесторів, які вже мали у власності пакети акцій підприємств, що входили до складу «Укррудпрому», розміром понад 25%. Автоматично це призвело до прямого закріплення основної частини підприємств «Укррудпрому» за трьома бізнес-групами – компанією SCM, групою «Приват» і ТОВ «Смарт-груп»;

- ВАТ «Нікопольський завод феросплавів» (НЗФ) – 26 травня 2003 року відбувся конкурс з продажу 25% акцій НЗФ. Про бажання взяти в ньому участь заявили Челябінський електрометалургійний комбінат, «Кузнецькі феросплави», Стахановський і Запорізький заводи феросплавів, ТОВ «Промінмет», ПриватБанк, Орджонікідзевський ГЗК, консорціум «Придніпров'я». Як умову допуску до участі в конкурсі інвесторів було висунуто такий критерій – «наявність ефективного досвіду управління потужним феросплавним підприємством». Цьому критерію відповідав єдиний учасник – консорціум «Придніпров'я», оскільки під його управлінням перебував з 1999 року державний пакет акцій НЗФ розміром 25%. Пакет акцій викуплено консорціумом «Придніпров'я» за 205 млн. грн. При цьому переможець одержав додаткове право на управління державним пакетом акцій 25% з його наступним викупом. 15 серпня 2003

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

року консорціум «Придніпров'я» викупив і цей державний пакет за 410 млн. грн. [10, с. 13];

– безкоштовна передача майна з балансу на баланс або передача комерційним структурам, обласним державним адміністраціям, банкам і т.д. корпоративних прав державних підприємств в управління [11, с. 68];

– додаткова емісія акцій (з кінця 90-х років в Україні дістав поширення новий спосіб не приватизаційного придбання державного майна – проведення додаткової емісії акцій в акціонерних товариствах, в яких державі належав контрольний пакет акцій. За рахунок додаткової емісії приватні інвестори досягали значного зменшення державної частки. Внаслідок цього державний об'єкт без приватизаційної процедури перетворювався на приватний. Наприклад, унаслідок додаткової емісії на Інгулецькому ГЗК частка держави в статутному фонді зменшилася з 50%+1 акція до 37,5%);

– вкладення в статутні фонди господарських товариств, створених за участю недержавного інвестора (спільні підприємства).

Основним способом захоплення майна великих державних підприємств стало створення нової компанії-клону. У складі «старого» підприємства залишалися борги та неліквідне майно (зазвичай збиткові соціальні об'єкти). Іноді таке перенесення державного майна здійснювалося кілька разів, і в результаті остаточно втрачався зв'язок майна з первісним державним власником.

Резонансними в Україні були три факти такого перетворення на «пустушки» найбільших українських виробників – ВАТ «Росава», ВАТ «Макіївський металургійний комбінат» і ВАТ «Нікопольський південно-трубний завод». ВАТ «Росава» – державна частка становила 96%. У 1999 році весь виробничий комплекс ВАТ було внесено як українську частку в статутний фонд спільного українсько-ірландського підприємства ЗАТ «Росава» (49%). З ірландського боку виступила компанія «Тапистрон лтд», частка якої становила 51%.

ВАТ «Макіївський металургійний комбінат» – державна частка становила 60,8%. При створенні ЗАТ «Макіївський металургійний завод» за участю ТОВ «Смарт-груп» (російський капітал) з української сторони в його статутний фонд був внесений увесь виробничий комплекс ВАТ «Макіївський металургійний комбінат».

ВАТ «Нікопольський південно-трубний завод» (НПТЗ) – державна частка становила 96,7%. За розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.06.99 р. №589-р була проведена реструктуризація НПТЗ, внаслідок чого створено 16 закритих акціонерних товариств за участю недержавних інвесторів. У статутні фонди цих ЗАТ були внесені: з боку держави – виробничі комплекси цехів НПТЗ, з боку інвесторів – інвестиції. Недержавні засновники – компанії, пов'язані з «Інтерпайпом», і шведська компанія CETAB/Carl.Ed-blom.Trade – мають контрольні пакети акцій [10, с. 17–18];

– тіньова приватизація (на неприватизованих підприємствах за рахунок фіктивних угод ФПГ заробляють гроші). В

Україні помітно завищено межі державної власності. В цьому значну роль відіграли тіньові інтереси влади і приватних бізнес-груп, які оберігали від приватизації цілі галузі та економічні сектори. Так, металургійні бізнес-групи від самого початку виникнення встановили контроль над вугільними шахтами, за допомогою якого вони стабільно забезпечували коксохімічне виробництво дешевим вугіллям. Але вони аж ніяк не були зацікавлені в придбанні вугільних шахт у власність, оскільки більшість з них є збитковими або малорентабельними. Крім того, статус шахт як державних підприємств дозволяв зберігати для вугільної промисловості величезні державні дотації, що використовувалися для покриття збитків шахт і частково тіньовим способом привласнювалися ними у вигляді доходів. У 2004 році, наприклад, витрати бюджету на вугільну промисловість становили 3,6 млрд. грн.

Виокремивши мету, можливі ресурси та фактори зовнішнього середовища, що встановлюють технологію націоналізації, перейдемо безпосередньо до її характеристики, заваживши наявність тільки фрагментарних досліджень цієї проблеми [12].

Першим способом націоналізації є визнання договору купівлі-продажу державного майна приватизованого підприємства таким, що суперечить на день укладення договору вимогам чинного законодавства або у випадку невиконання новими власниками взятих на себе обов'язків. В цьому випадку Фонд державного майна України, його регіональне відділення або представництво на місцях за поданням правоохоронних органів або самостійно подає в установленому порядку позов до суду про розірвання таких договорів або визнання їх недійсними.

Націоналізація може бути здійснена через процедуру банкрутства та реструктуризацію боргів підприємства.

Ще раз наголосимо на поширеності цього явища на сучасному етапі, посилаючись на дані Державного департаменту з питань банкрутства, відповідно до яких загальна кількість підприємств, які перебувають в процедурах банкрутства станом на 01.02.2011 р. – 14 509, з них: державних підприємств – 337, з них: в розпорядженні майном – 142, в санації – 68; в ліквідації – 109. Підприємств, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25 відсотків, – 236, з них: у розпорядженні майном – 56, в санації – 66, в ліквідації – 102 [9].

Націоналізація майна може відбутися через набуття корпоративних прав, що належать фізичним та юридичним особам. Набуття корпоративних прав здійснюється Фондом державного майна України, його регіональними відділеннями або представництвами на місцях.

Націоналізація майна може відбутися за рахунок погашення заборгованості перед бюджетом за умов прийняття відповідного пакету законодавчих актів.

Зарахування державного майна, пакетів акцій, що є власністю держави як внески у статутні капітали господарських товариств, що вже працюють або тільки створюються.

Викуп державою приватизованого раніше майна, якщо є рішення щодо збільшення державної власності.

Скорочення частки нових власників у майні приватизованих підприємств на користь держави на величину різниці поміж реальною вартістю підприємств та ціною їх продажу (у випадку прийняття відповідного закону).

У підтвердження наших визначень технології націоналізації дозволимо собі зауважити, що згідно з проектом закону «Про реприватизацію майна в Україні» (реєстр. №8027 від 19.08.2005 р.) визначені такі способи реприватизації. Реприватизація майна здійснюється шляхом викупу об'єктів реприватизації державою або територіальною громадою в процесі реприватизації та під час санації об'єктів в процесі банкрутства [13].

Висновки

Націоналізація може здійснюватися шляхом:

– примусового оплатного відчуження у власність держави або у власність територіальної громади приватизованого майна (цілісного майнового комплексу підприємства, об'єктів незавершеного будівництва, акцій та інших об'єктів права власності) у разі визнання у встановленому законодавством порядку договорів купівлі–продажу майна, укладених в процесі приватизації, такими, що суперечать вимогам чинного законодавства про приватизацію;

– добровільного (за згодою сторін) оплатного відчуження у власність держави або у власність територіальної громади приватизованого майна (цілісного майнового комплексу підприємства, об'єктів незавершеного будівництва, акцій та інших об'єктів права власності) у разі неможливості забезпечення власником майна, яке реприватизується, ефективного розвитку підприємства (господарського товариства) чи економічної, екологічної безпеки та обороноздатності України;

– повернення у власність держави або у власність територіальної громади приватизованого майна (цілісного майнового комплексу підприємства, об'єктів незавершеного будівництва, акцій та інших об'єктів права власності) шляхом участі держави або територіальної громади у санації підприємства у разі його банкрутства;

– придбання акцій (корпоративних прав), емітованих підприємством (господарським товариством), що підлягає реприватизації, на вторинному ринку цінних паперів або шляхом прямого викупу. Набувачем майна, що реприватизується, з боку держави та територіальної громади є Фонд дер-

жавного майна України, його регіональні відділення або представництва на місцях.

Література

1. Шютт І. Проблеми націоналізації в Україні // Юридичний журнал. – 2006. – №7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2346>
2. Звіт про проведення круглого столу «Реприватизація: вигоди та втрати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://www.icps.com.ua/key_issues/socio_economy.html
3. White G. Nationalization of foreign property, L., 1963. 152. – P. 35.
4. Рамазанов А. Национализация: современные подходы [Текст] / Рамазанов А. // Экономист. – 2005. – №11. – С. 51–55.
5. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства від 26.10.2010 №1361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://www.sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47511&cat_id=38904
6. Консультативний проект Уряду Німеччини з питань приватизації в Україні. «Приватизація і банкрутство підприємств державної власності в Україні». – К.: 2003.
7. Закон України №1240–XIV від 18.11.99 р. «Про призупинення дії Закону України «Про банкрутство» щодо вугледобувних, вуглепереробних та шахтобудівних підприємств вугільної промисловості» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.rsda.gov.ua>
8. Закон України №2864–III від 29.11.2001 р. «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.rada.gov.ua/>
9. Аналітична інформація щодо реалізації державної політики у сфері банкрутства [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://www.sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47511&cat_id=38904
10. Приватизація та реприватизація в Україні після «помаранчевої» революції / О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, К.М. Агеева. В надзаг.: Центр економічного розвитку. – К.: «Міленіум», 2006.
11. Архангельський Ю., Алексеев А., Радзівський А. Про вибір форм власності в контексті економічної ефективності приватизації в Україні // Економіка України. – №1. – С. 65–72.
12. Рудык Э. Национализация: цели, основания, технологии [Текст] / Рудык Э. // Российский экономический журнал. – 1998. – №9–10. – С. 26–32.
13. Проект Закону України «Про реприватизацію майна в Україні» (реєстр. №8027 від 19.08.2005 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.rada.gov.ua>